

Euskal Herria ezagutuz

GERNIKA - LUMO (BIZKAIA)

Gernika aldera bizitzera etorri nintzenez gero, hiru bider igoko nintzen Lumora. Gernikako arbolaren jatorrizko jabea izan zen Lumoko elizatea, harik eta 1882. urtean Gernikak bereganatu zuen arte.

Lumoren gainean, ordea, ezer gutxi dakigu.

Testua eta argazkiak:

| MARIJO DEOGRACIAS |

San Pedro eliza, Lumon.

Gernikako arbola Lumoko haretxa zenekoa

HALA AITORTU ZUEN 1999an alkate zenak, Gernikazarra Historia Taldeak egindako liburuan: “100 urte ere igaro dira eta, dudarik ez, ‘hiritarrek’ [gaztelarazko bertsoian ‘villanos’] hartu dute euren esku gure udalerriaren ospea eta sinbolismoa. Beraz, sasoi delako uste dugu Elizateari dagokiona emate-

ko, bere jatorriaz, ohiturez, izaeraz, biztanleez... ikertzeko eta ezagutzera emateko”.

Nire asmoa prosaikoagoa da: Gernika-Lumo aldera osteratxoa egitera datorrenari, Gernikako arbolaren jatorrizko lurretatik pasieratxoa egin dezala proposatzea. Hainbat bide daude aukeran;

azkarrena, Andra Mari eliza osteko errepidetik autoz igotzea, baina horrek ez luke meriturik, ezta? Ostera zirkularra egitea da proposamena, eguerdirako Boliña zaharrean “kroks” edo “ferrerrotxer” gozoak jateko –halaxe deitzen diete tabernarietxeko kroketa goxoei—. Berbalagunen bitartez izan nuen

ibilbidean gidari lanak egin dizkidaren berri. “Berak biderik ez bada-ki, ez dago joaterik”, esan zidaten, eta harekin egin nuen Gernika-Lumo-Kosnoaga-Gernika ibilbidea, hamar kilometroko Gernika-Lumoren historia laburra.

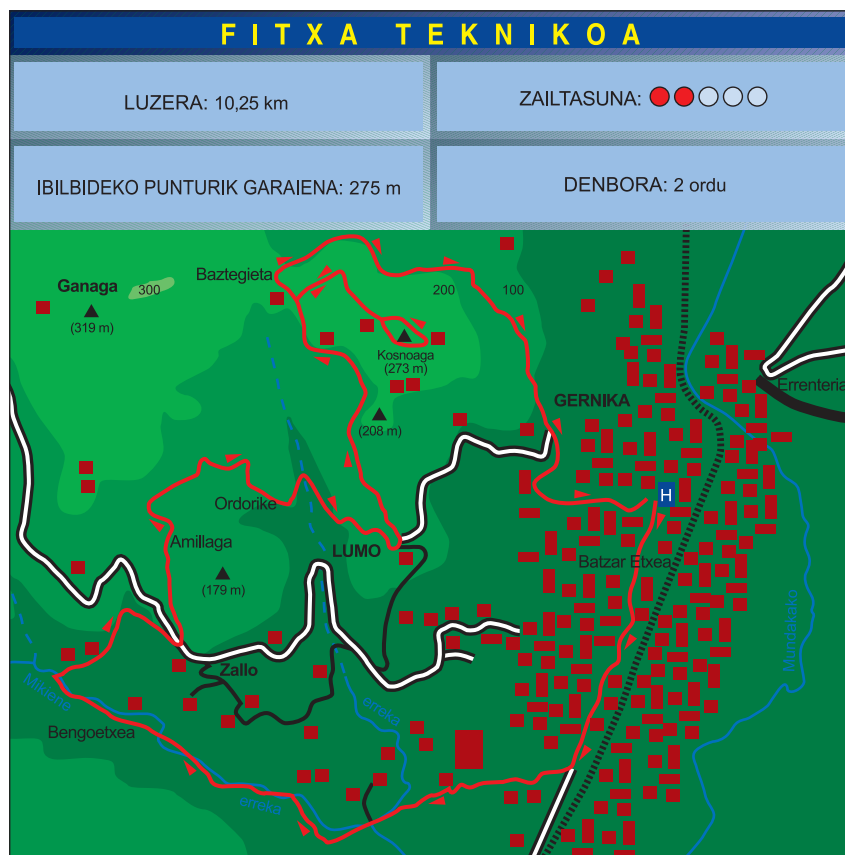
Gernika eta Lumo, bost mende elkarki mokoka

Gernikako hiribildua 1366ko apirilaren 28an sortu zuen Bizkaiko konde On Tellok, Lumoko elizateari lurra kenduta. Ordurako, Gernika legez ezagutzen ziren Oka ibai ondoko portuko lurra bereganatuak zituen On Tellok. Harrezkero, eta 1882ko urtarrilaren 8ra bitartean, bi udalerrien artean auziak, iskanbilak, kereilak eta liskarrak ohikoak izan ziren, tartean, Lumoko tabernen ordutegia murrizteko Gernikako tenientearen desioak eta astelehenetako plazaren ingurukoek eragindakoak. Izan ere, sasoi hartan asteleheneko plaza Lumon egiten zen, eta Gernikako saltzaileak hara joaten ziren erosle gehiago egoten zelako; horrek, jakina, zergak Lumorentzat izatea eragiten zuen eta hortik Gernikako autoritateen haserrea. Orain bezala, orduan ere dirua lehentasunezkoa zen agintarientzat.

Tirabira haiek 1882an amaitu ziren, tartean Madrilgo Gortetara gutun bana bidalita. Bata Gernikako hiribilduak, bategitearen aldeko 301 sinadurarekin; bestea Lumoko elizateak, 340 biztanleren ize- nean, bategitearen kontrakoa. Azkenik, 1882ko urtarrilaren 8an Madrilgo Gortetik elizatea eta hiribildua elkartzea adostu zuten. Harrezkero Gernika-Lumo da hiribilduaren izena eta alde zaharrea, gaur egun oinezkoena den kaleetako batek Ocho de enero izena dauka. Eta jakina, Lumokoa zen haritza, Gernikako arbola da.

Lumorantz

Sasoi batean Lumoko Udaletxea izan zen eraikinetik oso gertu dago arbola zaharra, Batzar Nagusien parean dagoen Klarisen komentu ondoan. Gune hori nahikoa ezaguna da. Guk beste abiapuntu bat

aukeratuko dugu: herrigunetik Bilbora norabidean ateratzeko Juan Kaltzada kale osoa zeharkatuko dugu, herriaren hasierako Lurgorri auzora arte, eta han Santa Luzia auzo berrira sartuko gara. Santa Luzia ermita ostean hartuko dugu Lumora eramango gaituen bidexka, Zallo baserri auzoan barrena doana.

Gernikako hiribildua 1366an sortu zen. Harrezkero, eta 1882ko urtarrilaren 8an biek bat egin zuten arte, liskar ugari eduki zuen Lumorekin

Mikiene errekaostaren albotik, Done Jakue bidea ezkerretara utzita, bideari jarraituko diogu. Domeketan jende asko ibiltzen da paraje horretatik, erraza baita oso, paseoa. Zallo auzoaren behealdeko baserri artetik gorantz egingo dugu “Errigoiti-Mungia” seinalera iritsi arte. Eskumako bidea hartuko

dugu Bidaguren-Artze baserrietarantz. Hala, pixka bat gorago Arribaltza baserri parean, BI-3213 Errigoitiko errepidea zeharkatuko dugu pareko aldapa hartzeko, San Pedro auzorantz. Puntu horretan atzera begiratu gero, Durangaldeko mendi guztiak guri begira daudela konturatuko gara. Merezki du Arribaltza baserrietik dagoen paisaiari argazkia egitea.

Aldaparen amaieran Amillagako San Martin ermita paretik igaroko gara, eskumaldetik doan 173 BI-PRari segika. Pinudia zeharkatu beharko dugu behearantzko bide batetik, eta basotik irtendakoan lehenengo ikusiko dugu aurrez aurre Lumo, baina oraindik tarte batez ibiltzen segitu beharko dugu hara iritsi baino lehenago. Ordorika baserriaren parean, ezkerredera sartzen da honaino ekarri gaituen PRa. Tarte batean marka zuri-horiak segituko ditugu, baina tarte laburra izango da. Izan ere, Amillagako ermitatik Lumorako bidexka horrek kilometro bakarra dauka. Hortaz, berehala gara Lumon.

Santa Luzia ermita, ibilbidearen hasiera.

Pinudi bat zeharkatu ostean agertuko zaigu begien parean Lumoko herria.

Gernika, Kosnoagatik ikusita.

Kosnoagako begiratokia

Behin Lumora iritsita, tentazioa izango duzue herriko iturritik (1884koa) behera egiten duen errepeida (BI-4215) hartu eta zuzenean Gernikara jaisteko. Haatik, gure gidariak proposatu digun bideari jarraituko diogu, eta iturri ostetik gora egiten duen Errigoitiko Madalen auzorantz joko dugu, inguruetan dagoen begiratoki natural bakarrerenetakora ailegatzeko: Kosnoaga, Aixerrota legez ere ezaguna inguruan. Hamar bat minutuko kontua da hara heltzea: behin Bastegieta baserrira iritsita, errepidean esku-matara dagoen bidexka hartuta Urdaibaiko paisaiatz gozatzeko Kosnoaga gaina segituan dago. Muino txikia da, telefonía antena jartzeko erabili dutena. Borda bat ere badago bertan, eta ate bi mendi gainera bidean. Zabalduz gero, bueltan itxi, ganaduak hanka egin ez dezan –guk ahuntzak baino ez ditugu ikusi–.

Han gainera ikusiko dugu Oka ibaiak paduran egiten duen zeharkaldia, Laidan ito bitartean. Foruko harrobia ezagutuko duzue parez pare, Foruari gerizperik egiten ez dion arren. Ibaiaren beste aldean Kortezubi eta Gautegez-Arteaga daude, Sanmigeleko Ereñozar atzean dutela. Mendiari buelta eman ez, Santa Eufemi gaina ere ikusiko dugu Aulesti inguruan, Lea-Artibai eskualdean. Eta berehala gure azpian Gernikako hiribildua nola hazi den sumatuko dugu. Ibilbidea hasi dugun Santa Luzia eta Lurgorri ditugu azpian, urbanizazio ikaragarri handia eta herriko gazteek bizileku dutena, hantxe eraiki baitira Gernikako etxe bloke berri guztiak.

Erretereria auzoa

Aixerrotari buelta osoa eman ostean hasiko dugu beheranzko bidea. Lehen utzitako errepidera itzuli bezain laster, eskuma aldera eta beherantz hasiko gara, Foruko harrobia ikusten den leku parean. Bi bidexka daude, baina guk zabalena hartuko dugu. Horrek eramango gaitu Gernikatik Lumora igotzen den errepide nagusira (BI-4215). Aurretik, baina, Gernikaren bestaldea ikusteko aukera izango

dugu: Errenteria auzoa, Oka ibai gaineko zubitik ezkerrera dagoena –1540. urtean eraiki zuten lehenengoz harrizko zuba—. Antza denez, haraino iritsi zen Nafarroako Erreinua, muga-etxe edo aduana zegoen lekuraino; horixe ziren errenteriak, aduana funtzioa betetzen zuten etxeak eta lonjak. Gaur egungo hirigunean egon zen lehenengoa, baina burdinolen eraginez ibaia nabigaezin bihurtzen joan zen heinean, eta ingurua padura bihurtzen, atzerago eramán behar izan zuten; hala, gaur egungo Errenteria auzo parean eraiki zen Gernikako hirugarren errenteria, sasoi batean Ajangiz herriarenak izan ziren lurretan, Portu kalearen bestaldean.

Frankismoko galdeketa haiek

Ajangiz Gernikari lotuta egon zen 1940tik 1991ra. Orduan atzera independente izatera igaro zen, baina Errenteria auzoa Gernikan geratu zen. Ez zen inolako galdeketarik egin horretarako. Bai, antza, Arratzu, Murueta, Forua, Kortezubi eta Nabarnizko udalerriak Gernikari lotzeko. *Apuntes para la historia de Gernika-Lumo* liburuak dioenez, 1966ko abenduaren 26ko BOEn argitaratu zen Gernikaren zabal-kundearen dekretua. Erreferendumean herritarren %89k parte hartu ei zuen, eta ia guztiek (%95) alde bozkatu zuten. Ez egiezue oso kontuan hartu, Francoren denboretan izan zen eta.

Kontua da Errenteriak Gernika-Lumo izaten segitzen duela, ez ordea gainontzeko herriek. Eta guk jada egin dugula gure osterat

Lumoko iturria, 1884koa. Hemen abiatzen da Gernikara jaisten den bidea, nahiz guk, oraingoan, Kosnoagarakoa hobetsiko dugu.

txoa. *Cuatro bancos* izenaz ezagutzen den lekuan bat egingo dugu Lumotik behera datorren errepide nagusiarekin, eta handik behera, berehala, Santa Maria parrokia ikusiko dugu Europako parkea zeharkatuta eta Txillidaren eskul

turak pasata. Handik behera zuzenean egingo dugu Gernikako erdigune bihurtu den Merkurio iturriraino, merezitako “ferrerortxer” errazioa jateko. On egin! ■

Xapoa

Bartolo
taberna - jatetxea

Euskal sukaldaritzan eta pintxotan aukera zabala

Fermin Calbetón, 38
Donostia - San Sebastián

© 943 420 279
www.casabartoloetxea.com